

KONKRETNA SLIKA BOLJŠEVIČKE GOSPODARSKE POLITIKE

AKO pčatiljetka uspije... « Ovom misli zanimale su se u zadnje vrijeme sve evropske države. Još ni danas ne miruju. U novije vrijeme je čak i Amerika počela skretati svoju pažnju na razvoj boljševičke industrije, pa se uskoro svojim finansijskim sredstvima i aktivno umješala u sovjetske prilike. U svjetskoj štampi je držanje prema sovjeticima različito. Ne govorim ovdje o komunističkoj ili socijalističkoj štampi: njeno je stanovište u tom pitanju već unaprijed jasno. Pred očima imam antiboljševičku i neutralnu štampu. Kod nje se često može zamijetiti neka nemoguć u procjenjivanju događaja u današnjoj Rusiji. Razlog tomu po mom mišljenju leži u tom, što možda ne pokazuje dovoljno razumijevanja za gospodarske prilike, koje su baš danas od odlučne važnosti.

Pokušat ću ovim svojim člankom da prikažem boljševičku ekonomsku politiku, kako dandanas konkretno izgleda, što će mnogom omogućiti dublji uvid u prilike današnje Rusije i u sam boljševizam.

I.

Veliki gospodarski program sovjetske Rusije izrečen je bitno novo kovanom riječju pčatiljetka, petgodišnji plan. Ova nova gospodarska politika sa svojim gigantskim ucjenama uperena je proti starim uredenjima u duhu kapitalističkog gospodarstva. Ona nastoji da utemelji i da učvrsti diktaturu proletarijata. Stoga se u dvostrukom smislu udaljuje od dosadašnjeg gospodarstva. Prvo — s obzirom na svrhu, jer teži za svjetskom revolucijom u korist nezadovoljnog proletarijata. Drugo — s obzirom na dosadašnje uspjehe na polju gospodarstva, jer svojom energijom nastoji da višestruko nadmaši uspjehe drugih zemalja sa kapitalističkim ekonomskim uredenjem.

U zadnjoj godini prilike su u Rusiji postale ozbiljnije nego ikada. Borba proti vjeri i progonoštvu vjere promijenili su se u otvoreno, nedvolično, namjerno suzbijanje zapadnoevropske kulture i civilizacije uopće. I boj, koji će biti od odlučne važnosti, odigrava se danas prije svega na polju gospodarstva, koje je nuždan preduvjet za kulturni i moralno-vjerski razvoj.

Državnici gledali su velikim nemirom u budućnost, kad su se prvi crni oblaci u obliku ruskog dumpinga pojavili na gospodarskom horizontu. Kriza još nije odstranjena. Jecali su: »Ako pčatiljetka uspije...!« I sama je štampa često izgubila svoju rav-

notežu i svoj sigurni, mirni pogled u nove prilike. Htjela je i hoće da opominje, da spasi, što se još spasiti može. Ali u mnogo slučajeva svojim načinom nesvijesno se i ona sama stavlja u službu boljševizma.

P a r m e n t i e r, veliki francuski finansijer — tako se govorilo početkom ove godine — vratio se sa svog naučnog puta iz Rusije i tvrdi, da će pčatiljetka za četiri petine uspjeti. Sad se dakle valja boriti! Svjetsko je gospodarstvo u smrtnoj pogibelji. Treba osnovati međunarodnu obranu i boriti se proti ruskom dumpingu, po kojem se za smiješnu cijenu prodaje ruska roba po svjetskim tržištima. Valja pak pri tom znati, da te upadno niske cijene nisu znak hiperprodukcije, koja je u normalnim prilikama prouzrokovala jedan dumping. Kod boljševika stvar stoji drukčije. Oni prodavaju u inostranstvu takovu robu, koje u samoj Uniji nema u toj mjeri, da bi mogli udovoljiti svojim domaćim potrebama. No ipak izvoze svoju robu, jer si na taj način hoće da nabave inostranski kapital, nadalje da upropaste kapitalističko gospodarsko uređenje, da povećaju besposlenost drugih država i dosljedno da rašire komunizam. Ne pitaju se, da li njihova gospodarska politika doista odgovara stvarnim potrebama naroda — da li je u interesu općeg dobra. To kod njih ostaje sporedno. Mjerodavno im je samo da se propagira svjetska revolucija.

Prije nekoliko mjeseci neke su države iz političke ljubomore bile nepristupačne ideji o stvaranju međunarodne obrane. Nekomunistička štampa hoće sad da ukloni ovu štetnu neslogu. Ona upozorava na veliku pogibelj sa strane sovjeta, ističe »ogromne« uspjehe u Rusiji, ali pri tom često zaboravlja, da na taj način i sama služi boljševičkoj propagandi. Jer ako se jednostrano naglašavaju samo uspjesi ruskog komunističkog gospodarstva, onda će ljudi polako početi da se oduševljavaju za taj »napredni sistem«, o kojeg se džinovskim uspjesima neprestano piše i govori. To je psihološki nužno, osobito danas, gdje svaka država proživljava teške dane gospodarskih kriza. U stvari pak veliki uspjesi i gigantski brojevi ruskih statistika nisu tako važni. Još manje su opasni. Ako se sva dobra jedne tako ogromne zemlje mobiliziraju, ako se bezobzirno iskorišćuje i utroši sva energija jednog naroda, koji broji oko 150 milijuna duša, onda je bez ikakvih poteškoća shvatljivo, da se može pred javnost iznijeti jedna statistika sa rekordnim brojevima. Ali što će sjajni sportski brojevi, sportski uspjesi? Jesu li oni u interesu zdravog i »racionalnog« gospodarstva?

Stoga štampa nije smjela samo jednostavno naglasiti potrebu međunarodne obrane. Ona je trebala ujedno živo i plastično pokazati, kako su boljševici došli do tih uspjeha, trebala je pokazati način ruskog gospodarstva, pokazati destruktivnu svrhu boljševizma, koja kulminira u svjetskoj revoluciji, u krvavom klanju naroda.

Uostalom što je Parmentier vidio u ruskim salonskim kolima, u eventualno lažnim statistikama, u najboljim, prvoklasnim komunističkim poduzećima — sve se to može i mora podvrgnuti savjesnom i strogom ispitu. Poznato je naime, da su boljševici veoma susretljivi ako se radi o naučnim svrhama evropskih veličina ili državnika uopće. Ali kako je prošlost dokazala, ova se susretljivost ograničuje na salonska kola, na udoban i prijatan stan, na ulaz i pratnju u izvrsnija poduzeća i slično. Jer boljševici su konsekvantni u najstrožem smislu. Uvijek i svagdje im je pred očima svjetska revolucija, za koju žrtvuju novac i ljude. Zašto ne bi i naučni putevi mogli služiti toj svrsi?¹

Parmentier je trebao da vidi ne samo da će boljševici četiri petine svoje pjatiljetke postići, nego je morao također upozoriti na veliku tragiku pjatiljetke, na način, kojim se ove četiri petine privode u život.

Hoće li se zbalja obistiniti stručnjački sud francuskog finansijera?

Sama sovjetska štampa je u tom pogledu — kao uvijek — veoma optimistički raspoložena. Već su *Izvestija* od 23. listopada 1930. pisala: »Boljševička će pjatiljetka pobijediti, ona se može i mora . . . privesti u život.« Pri tom su ruske službene novine stalno donašale čitave rubrike sa novim naredbama. To je bez sumnje znak, da se boljševička vlada smatrala pozvanom da novim bičem tuče svoje jadne radnike. Tako si je htjela osigurati uspjeh. Čujmo o tom sud jednog engleskog prijatelja socijalista, koji se u svojoj publicističkoj karijeri uvijek živo zanimao za ruske prilike. Farbman veli, da se metode, kojima se radnici sile na posao, nikako ne mogu odobriti; nadalje da se svagdje opaža groznica i uzrujanost, koja podsjeća na najmračnije i najbjednije dane.² Spomenute su metode raznolike: laskanje, molbe, nagovaranje, prijetnje i kazne — sve kako to zahtijevaju mjesne prilike i kako dikтира trenutno raspoloženje sovjetskih polubogova.

Sva se energija naroda troši, samo da bi pjatiljetka uspjela. Stoga se sve više pogoršavaju uvjeti za opstanak. U mnogom pogledu život je već sada nepodnošljiv. Opaža se sve veće uskraćivanje potrepština; kruh ne valja, pa i pored toga ga se ima samo u mršavim zalogajima; oskudica mesa i povrća, nestašica odijela, obuće, rublja, goriva itd. Gore spomenuti engleski publicista priznaje otvoreno: Ni u svjetskom se ratu nisu u takvoj mjeri uskraćivale najnužnije svagdašnje potrepštine.³ Slika je mračna, duševna umornost naroda vanredno velika. Breme je ogromno. Najširi slojevi pate i jadikuju. Pod prijetnjama i bezobzirnim udarcima

¹ Vidi o tom izigravanju stranaca članak: Stj. T. Poglajena D. I., *Križa boljševičke prosvjete*, »Život«, 1930, br. 3, str. 122 ss.

² M. Farbman: »Pjatiletka«, *Der Fünfjahresplan. Die neue Offensive des Bolschewismus*, Berlin 1931, str. 22.

³ *Ibid.*, str. 46.

moraju da nose džinovski teret pjatiljetke. »Rusko seosko stanovništvo — to je čovjek u svom najvećem poniženju!... Oni žive u prosjačkoj bijedi, u zimi i blatu... Život im je neprestana muka.«⁴

Vanjsku sliku pjatiljetke zorno riše Farbman, koji je 1929. u Rusiji lično upoznao tamošnje prilike. On veli da nije znao da li se nalazi u atmosferi rata ili revolucije, jer su se klice obojega mogle otvoreno primijetiti. Kad je 1930. opet došao u Rusiju, utisak je bio posve isti, samo u mnogom čemu još dublji. »Iz gleda su bili nejasniji i mutniji, a oskudice naroda veće...«⁵

Bez sumnje će se živci naroda morati jednom istrošiti. Njegove će se snage skršiti. Njegov će se životni sok isušiti. Narodu će dodijati da uživa u sramnim, prljavim i nedostojnim radostima. On ne će uvijek htjeti da se gubi u ništavnim materijalnim dobrima. On se ne će moći za uvijek odreći svoga kulturno-moralnog dobra, svoje duševne veličine i svoje vjere. Kucnut će čas, kad će se svom silom htjeti vratiti u zavičaj svojih preda i da zagrlji svoja duševna i kulturna dobra, koja je baštiniio od svojih otaca. Jest, on će stati čeznuti za svojim dostojanstvom razumnog bića!

Što dakle onda, ako pjatiljetka doista uspije? — Velika katastrofa svjetske revolucije prijetit će ozbiljnije. Evropska kultura bit će na rubu propasti: pred crnim ponorom. O tom nema sumnje. Tko to ne vjeruje, taj neka misli na veliku krizu, pred kojom je Njemačka stajala zadnjih mjeseci i koje se ne će tako skoro riješiti. Neka misli također na ozbiljnu krizu, koju proživljava danas evropska velika sila — Engleska. Neka si nadalje predoči prilike drugih evropskih država, pa i drugih kontinenata, pak će sigurno biti sklon da promijeni svoje mišljenje. Uspjeh pjatiljetke bez sumnje znači vanredno veliku opasnost za sve kapitalističke države. Hoće li pak taj uspjeh ujedno moći da služi dokazom za zdravu, nutarnju životnu snagu boljševizma? Ne, nikako! On će jedino pokazati činjenicu, na koju nailazimo u najraznovrsnijem obliku u povijesti naroda. Pokazat će naime, što može da stvara neograničeno okrutno tiranstvo. A to je plod, koji u nesređenim i nenormalnim prilikama — kakve sad nakon svjetskog rata proživljavamo — pada doduše jako u oči, ali koji ipak nosi žig nečega prolaznog i bolesnog.

II.

Tko je uvijek pratio štampu, taj će znati, da je crveni diktator Staljin polovicom ove godine izdao nove naredbe u gospodarskom pogledu. U mnogim krugovima inostranstva na-

⁴ Dr. K. Cramer: »Das Notbuch der russischen Christenheit«² Berlin - Steglitz 1930, str. 131 - 32.

⁵ M. Farbman, op. cit., str. 12 - 13.

bačeno je tom zgodom pitanje, da li te nove upute imaju da znače faktičnu promjenu dosadašnje boljševičke ekonomske politike. Pitanje je izgledalo sasvim opravdano, jer je Staljin sad opet naglasio individualnu stranu gospodarstva i više pažnje posvetio ličnoj inicijativi i ličnom interesu radnika.

Neke su novine počele odmah pisati o nekakvom »obraćenju« Staljina i boljševizma. Pohvalne pjesme također nisu izostale. Drugi su naprotiv najodlučnije zastupali mišljenje, da se radi samo o zaoštrenju borbe protiv kapitalističkom gospodarstvu. To su dakako u mnogo slučajeva bila samo dobro osnovana naslućivanja. Danas pak možemo već drugim očima gledati na te korake boljševičkog režima, jer je praksa već dokazala u neku ruku, da se ne radi o nekakvoj promjeni programa, nego o novim sredstvima u službi starog programa.

Bit će od interesa da se pokaže i dokaže, da ovakovo vraćanje k starom kapitalističkom uređenju leži sasvim na liniji sovjetske gospodarske politike i da se već a priori moglo s pravom očekivati, štoviše i tvrditi, da je Staljin svojim naredbama jedino izumio novo oružje za provedbu svoga rasporeda. To će biti jasno iz same povijesti boljševizma, koju ću samo u kratkim potezima ovdje prikazati.

U krvavim danima ratnog komunizma (1917-21) — u vrijeme prevrata i bezobzirnog barbarskog pljačkanja i klanja — osnovana je sveopća državna komuna sa skroz komunističkim programom. Posljedice novog ekonomskog uređenja na tom temelju bio je nevjerojatan nazadak u proizvodnji, koji svršava žalosnom epohom nečuvene gladi od 1921. sa svojim strahovitim žrtvama. Lenjin je konačno popustio, jer prilike za radikalni komunizam još nisu bile povoljne. Svojom novom ekonomskom politikom — koja se obično skraćeno zove Nep — opet se u mnogom vratio kapitalizmu. Priveo je u život jednu vrstu državnog kapitalizma, »savez gradskog proletarijata i seljačkog stanovništva«. Lenjin je znao da iskoristi situaciju. Koncesijama, što ih je davao u kapitalističkom pravcu, unaprijedio je opet proizvodnju i nastojao je da stvara onaj temelj, na kojem bi se dala sagraditi crvena zgrada komunizma. Da se njegova Nep ne može shvatiti u smislu trajnog sistema, nego jedino kao velika »pauza« vidi se iz toga, što se iz ove nove ekonomske politike pored poboljšanja gospodarskog ili privrednog stanja u čitavoj Uniji polako stvarala velika pogibelj po sam boljševizam. Kapitalistički i privatni elementi jačali su se naime sve više i više. Komunizam je tim osobito u ideološkom pogledu znatno nazadovao i polako došao u životnu opasnost.

Staljin se 1926. oduševio za noviji program, koji je 1928. u ideji pjatiljetke poprimao konkretnije oblike. To je sad strogi radikalizam, koji svom silom i svim sredstvima teži za velikom državnom kolektivom. Svemoć »Čeke« ili G. P. U., koja podsjeća

* »Ost-Europa«, Berlin-Königsberg 1930, sv. 6, str. 416.

na najmračnije dane ruskog naroda, kao i takozvani »individualni porez«, po kojem je seljak potpuno ovisan o samovolji selsovjeta — gonili su seljake u državnu kolektivu. Oni su se »dobrovoljno« priključili, jer im je život na njihovim privatnim ekonomijama bio naprosto onemogućen. U kolhozima su si barem još goli život mogli spasiti. No ovakav nasilan način kolektivizacije bez nutarnje uvjerenja seljaka o potrebi državne komune, bez njihove iskrene privole, izložení neograničenoj okrutnosti i samovolji činovništva — sve to nije moglo dugo imponirati. U toku vremena moglo je čak postati vanredno opasnim.

Staljin je zaustavio ovu struju po uzoru Lenjina jednom pauzom. Jednim člankom od 2. ožujka 1930. išao je čak tako daleko, da je dopustio seljacima istup iz kolhoza po njihovoj ličnoj volji. Uspjeh nije izostao. Seljaci su u četama izašli iz kolhoza. Tomu se Staljin nije bio nadao, pak je svoju pogrešku odmah popravio novim uputama i naredbama. Rekao je otvoreno, da se nikako ne radi o napuštanju starog programa: svrha boljševizma bio je uvijek radikalni komunizam i stoga temeljita kolektivizacija i likvidacija kulaka (t. j. seljaka sa privatnim ekonomijama). Završio je svoj novi članak ovim riječima: »Politiku ugnjetavanja kulaka kao staleža treba provesti svom energijom i postojanošću boljševika.«⁷ I u listopadu zadnje godine opažao se opet veliki val kolektivizacije u cijeloj Uniji, osobito u srednjoj Aziji i u sjevernoj Kaukaziji.⁸

Još je spomena vrijedno, da Staljin u novije vrijeme ne teži za kolhozom u strogom smislu, u kojem seljak gubi s v a k o pravo vlasništva i u kojem mu država propiše jednostavno sve: rad, odmor, odijelo, vrstu i količinu hrane — sve! Staljin privremeno hoće, da čvrsto utemelji kolhoz u širem smislu, takozvani gospodarstveni kartel, u kojem lični interes seljaka nije potpuno izoliran, Stan, bašća, nešto stoke i živine, ukoliko služe faktičnoj potrebi pojedinih obitelji ostaju još u privatnim rukama, dok sva druga dobra prelaze u vlasništvo kolhoza.⁹

Vidi se dakle, da je i sam Staljin u toku svoje diktature već više puta morao da izade u susret ličnim momentima, da uzmožne postići ucjene pjaliljetke.

Što ćemo reći o novijim Staljinovim promjenama, po kojima se određuju razne nagrade za dobro obavljene poslove? Što o uvođenju knjigovodstva i drugih sredstava, koja su bitni dijelovi kapitalističkog uređenja?

Poznavaoću boljševičke gospodarstvene politike mora biti jasno, da se Staljin ne nalazi na novim putevima i da se dosljedno

⁷ *Informations Sociales*, Genève, od 29. rujna 1930; Farbman, op. cit., str. 100 - 102.

⁸ *Moskauer Rundschau*, Moskva, od 19. listopada 1930.

⁹ *Moskauer Rundschau*, Moskva, od 12. siječnja 1930.

ne može govoriti o nekakvom »obraćenju«. Njegove manje ili veće promjene su u skladu sa dosadašnjom gospodarskom politikom boljševizma. Crveni car vidi, da nešto ne funkcionira, pak mu je jasno, da mora sporijim koracima ići naprijed. Još više. Narod je umoran, živci su mu već napola istrošeni, radi se o uspjehu pjatiljetke. Moglo bi lagano doći do sramote pred cijelim svijetom. Stoga pametno natrag! Upregnuti ličnu inicijativu naroda!

Možda Staljin još nije ni mogao probaviti tvrdnu hranu svoje nove devize: »Pjatiljetka za četiri godine!« Referati na 16. stranačkom kongresu boljševičkih komunista nisu bili tako sjajni, da bi se jedan miran posmatrač položaja mogao ozbiljno zagrijati za fantastične ucjene petgodišnjeg nacrtu.¹⁰ Da je sam Staljin doskora uvidio poteškoće, u koje se sad još više upleo, opazilo se već koncem prošle godine. Pjatiljetka je naime počela 1. listopada 1928. Iz čisto ekonomskih razloga, naročito zbog poljoprivrede, morala je gospodarska godina početi u listopadu. U rujnu zadnje godine napustili su boljševici sve te razloge, pak su svoju gospodarsku godinu htjeli staviti u sklad sa kalendarskom godinom. Rekli su doduše, da to danas iziskuje njihova industrija, ali je mnogo vjerojatnije, da su na taj način htjeli da si svoje četiri godine neopaženo produlje za tri mjeseca. Sigurno se ne radi o jednom koraku, koji bi bio hvale vrijedan. U tom se vidi također, kako je Staljin opet morao popustiti prilikama.

Kasnije je prijetila velika opasnost sa strane »fluktuacije« radnika. Mnogi nisu imali ni poštenog kruha. Bili su na rubu prosjačkog života. Bilo je posve naravno, da su ti jadni radnici napustili tvornice, u kojima su bili zaposleni, da su se selili u druge krajeve i da su si tražili povoljnije i podnošljivije uvjete za život. K tomu je opet došla i duševna umornost, koja je sigurno i u zadnjim mjesecima bila od odlučne važnosti za Staljinovu novu pauzu. Jer su živci i energija naroda ograničeni, stoga ne mogu udovoljiti svim zahtjevima pjatiljetke i fantastičnim željama boljševičkih vođa. K tome se još pridružila i sve veća nestašica hrane i skoro svih predmeta dnevne potrebe!

Ova duševna mlitavost i iznemoglost morala je naravski ugušiti svaku ličnu inicijativu. A bez lične inicijative nema pravog života u gospodarstvu. Takva je ljudska narav! Već je u listopadu prošle godine Centralni Odbor predložio, neka se raspišu razne nagrade za najbolji rad i da se uvedu još mnoge druge mjere za buđenje ličnog poticaja u gospodarstvu. Jedino se od toga mogao očekivati uspjeh pjatiljetke. Danas je sve to naredbom crvenog diktatora u izgrađenijem obliku postalo živom stvarnošću.

Tko površno misli ili ne poznaje dovoljno ruskih prilika, taj će lagano podleći utisku, da je Staljin najzad uvidio svoju pogrešnu politiku i da je sad počeo da traži ispravni kolosjek. Iluzija! Uz to valja znati, da se Staljinovi koraci ne smiju promatrati sa

¹⁰ Vidi o tom moj članak u ovom časopisu, br. 5, 1931.

čisto gospodarskog stanovišta. Moraju se uvažiti svi činioci, koji bilo kako dolaze u obzir. Jer praktično gospodarstvo raznih zemalja može biti na izvan veoma slično, dok je u stvari posve različito zbog načelne pozadine, koju neminovno treba uzeti u obzir. Osim toga jedan od najosnovanijih filozofskih aksioma kaže, da je svaki pokretni čin upravljen na jednu određenu svrhu. Dakle se mora i na tu svrhu svratiti primjerna pažnja. Najzad se moraju u važiti također i sve nužne posljedice dotičnog čina.

Kako dakle izgleda Staljinovo »obraćenje« u tom svijetlu?

Današnja praksa na polju boljševičkog gospodarstva uključuje još razne kapitalističke elemente. Privatnu inicijativu i lični interes baš u zadnje vrijeme jako naglašuju. Ali to je ipak samo plašt pred javnošću i meka za narod. Principe gospodarskog programa naglasio je nasilni samovladalac bezbroj puta: težim o za konsekventnim i skroz bezuvjetnim komunizmom, pa stoga i za socijalizacijom svih produktivnih dobara i za radikalnim uklanjanjem svega privatnog vlasništva!

Nadalje je sovjetsko gospodarstvo samo jedan kamen u velikom mozaiku boljševizma. A boljševizam je prije svega nazor na svijet. Boljševizam je zadnji materijalizam — najradikalniji ateizam. Njegove ekonomske svrhe samo su sredstva u službi propagacije bezboštva, koje opet kulminira u stroгом komunizmu. Poznato mi je iz najvjerodostojnijih ličnih svjedočanstava, da se boljševici nikako ne zadovoljavaju, ako se narod dobrovoljno ili nasilno priključi kolhozima i radi i gospodari po propisima komunizma. To im još nije dovoljno. Oni traže i pozitivno priznanje bezvjerja: Credo materijalističkog ateizma.

Pa ako se stoga uvedu promjene u boljševičkom gospodarskom programu, ako boljševici od vremena do vremena naglase kapitalističke elemente, onda je to samo znak njihove uviđavnosti o privremenoj nemoogućnosti strogog komunističkog programa. Onda si opet bivaju svjesni, da su se u svojoj revnosti prenaglili, da stoga treba uvesti jednu novu pauzu do sretnijeg trenutka.

Zato nove povlastice u korist ličnosti i osobnih vrijednosti nikako ne mogu da znače promjenu starog programa, nego naprotiv dosljedan čin u pravcu dosadašnje ekonomske politike. To je samo izmjena oružja u borbi proti kapitalističkom gospodarstvu, prilagođena trenutnim prilikama i njihovim neophodno nužnim potrebama.

dr. Vilim Keilbach.